

CUMHURİYET VE KÖY ENSTİTÜLERİ

Değerli Konuklar,

100. Yıl Platformu'nun Değerli Bileşenleri,

Değerli Basın Mensupları,

100. yıl Platformu'nun düzenlediği 'Cumhuriyet ve Köy Enstitüleri' etkinliğimize hoş geldiniz.

Konuşmama başlamadan önce sizleri saygı ile selamlarım.

100. Yıl Platformu geçtiğimiz yıl ekim, kasım, aralık aylarında çok güzel etkinlikler düzenledi. Bu yıl da mart ayında iki etkinliği birlikte düzenledik. Bugün, Köy Enstitülerinin kuruluşunun 84. Yıldönümünde sizlerle birlikteyiz.

Köy enstitüleri, 1930'lu, 1940'lı yıllarda uygulanmış bir eğitim sistemidir. O yıllarda %80'ni köylü olan bir toplumun çok az köyünde okul ve öğretmen vardı. 1935'te Cumhuriyet Halk Partisi'nin kurultayında konu enine boyuna tartışıldı. Tartışmalar geceleri de sürdü. 40 bin köyün 35 bininde okul yoktu. Var olanların çoğu 3 sınıflıydı. Köyde yaşayan öğrencilerin %80'ni okula gidemiyordu. Bu durumda Cumhuriyet yönetimi tehlike altındaydı. Nüfusunun büyük çoğunluğu okuma yazma bilmeyen bir yönetim uzun süre yaşayamazdı.

Atatürk bu kurultay sırasında silah arkadaşı Saffet Arıkan'ı Milli Eğitim Bakanlığı'na atadı ve ondan köylere ilköğretimin girmesi için gereken çalışmaları yapmasını istedi.

İsmail Hakkı Tonguç Gazi Eğitim Enstitüsü'nde Müdür idi. Köylü İsmail diye tanınıyordu. Arıkan onu İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne atadı. Tonguç, 1936'nın Temmuz ayında, Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Mahmudiye köyünde Eğitim Kursu ile işe başladı. Eğitim Kursu önerisi Atatürk'ten gelmişti. 1937'de 11 yerde Eğitim Kursu açıldı, daha sonraki yıllarda bu kursların sayısı arttı. 1937- 1940 yılları arasında dört Eğitim Kursu yerleşkesinde 4 Köy Öğretmen Okulu da açıldı.

17 Nisan 1940'ta Köy Enstitüsü Yasası Meclis'ten çıktı, aynı yıl 10 Köy Enstitüsü açıldı. Daha önce açılan 4 Köy Öğretmen Okulu da Köy Enstitüsü adını aldı. 1944'e geldiğimizde bu sayı 20'yi buldu. 1948'de Van Ernis'te açılanla sayı 21'e ulaştı.

Değerli Arkadaşlar, dünya eğitim tarihinde kapatıldıktan şu kadar yıl geçtikten sonra üzerinde bu denli konuşulan, araştırma yapılan bir eğitim sistemi yok. Köy enstitülerinin bu denli konuşulmasının en önemli nedeni, bu kurumların özgün bir eğitim sistemi olmalarıdır. Enstitülerin kuramcısı ve kurucusu Tonguç, enstitülere okul demiyor, kurum diyor.

Enstitüler klasik anlamda okul değildirler, bu nedenle adları enstitüdür. Tonguç, 1937'de arkadaşı Ferit Oğuz Bayır'a yazdığı mektupta ilk kez enstitü sözcüğünü kullanır. Enstitüler Tonguç'un ürünüdür.

Tonguç'un yaşamı bilinmeden bu kurumların düşünsel dayanakları bilinemez.

Tonguç, Tanzimat'tan bu yana eğitim tarihimizi incelemiş ve köye klasik okulla ve öğretmenle gitmenin sorunu çözmediğini görmüştür. Kentlerde yetişen öğrencilerin öğretmen olduklarında köyde kalmaları, barınmaları sorun olmaktadır. Köye yarayışlı okul, köylüye okuma yazma öğretmekle kalmamalı, aynı zamanda köylüye modern tarımı, hayvancılığı, arıcılığı, tavukçuluğu, kooperatçiliği, teknoloji kullanmayı da öğretmelidir. Köy Enstitüsü Yasası'nın birinci maddesi şöyle düzenlenmiş:

"Madde 1- Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif Vekillikince köy enstitüleri açılır."

Yasa'nın birinci maddesinde ' köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek'ten söz ediyor. Öğretmen elbette okulda yetişecek de 'diğer meslek erbabı' nasıl ve nerede yetişecek? Çoğunlukla atlanan, görmezden gelinen budur. Köy Enstitüleri köye öğretmen yetiştiren okullar olarak değerlendirilir. Halbuki enstitüler öğretmenle birlikte marangoz, demirci, yapıcı, duvarcı, sağlıkçı, arıcı, balıkçı, kooperatifçi, tarımcı, terzi...de yetiştirmişlerdir. O nedenle adları okul değil, enstitüdür.

Tonguç, kentlerde yetişen çocukların köylerde barınamayacağını biliyordu. Onun için 20 modern köy kurdu ve köy çocuklarını bu modern köylerde eğitti. Köy çocukları yabancıları işi yaparken eğitildiler ve kendilerini dönüştürdüler. Beş yıllık köy ilkokullarından gelen köy çocukları beş yıl enstitülerde bir taraftan kültür dersleri görürken, diğer taraftan da ziraat ve teknoloji eğitimi de aldılar. 2. Sınıftan itibaren de bölümlere ayrıldılar. Kimi demirci oldu, kimi dülgere kimi yapıcı, demirci oldu....Enstitü klasik okullar gibi yıllık tatile girmezdi. Her öğrencinin 45 gün izin hakkı vardı. Öğrenci yıllık iznine sıra gider gelir, enstitü hiç kapanmazdı.

Enstitülerde haftalık ders saati 44'tü. Bu sürenin 22 saati kültür derslerine 22 saati de tarım- teknik derslere ayrılmıştı. Eğitim işi içinde, iş aracılığıyla ilkesiyle uygulamalı yapıyordu. Her öğrencini bir müzik aleti çalması zorunluydu. Sabahları toplu olarak spor yapılıyordu. Cumartesi günleri eğlence düzenleniyor, haftalık işlerle ilgili değerlendirmeler, eleştiriler yapılıyordu. Serbest okuma saatleri dışında zorunlu okuma saatleri vardı.

Enstitülerde demokratik işleyiş söz konusuydu. Öğrencilere yetki ve sorumluluk veriliyordu. Kurumun işleyiş i öğrencilerle birlikte yürütülüyordu.

Köy enstitüsü sistemi bir bütündür. Sistemin en alt tabanında köylerdeki okullar ve kurslar vardır. Eğitimcileri ve öğretmenleri Gezici öğretmenler ya da Başöğretmenler denetler. Başöğretmenleri de İlköğretim Müfettişleri denetler. Başöğretmenler ve ilköğretim müfettişleri eğitimcilerin, öğretmenlerin sorunlarını doğrudan köy enstitülerine bildirirler. Enstitüler mezun ettikleri öğrencinin atamasını yaptıktan sonra da onunla ilgilenir. Mezun öğrenci atandığı köye giderken, köyde gerekli kitabı, aracı- gereci, alet edevatı enstitü verir.

Dikkat edilirse bu örgütlenmede milli eğitim müdürünün kaymakamın, valinin adı geçmiyor. Hangi köye okul ve öğretmen evi yapılacağını, öğretmen atanacağını enstitüler karar veriyor. Vali ve kaymakam şeklen var, köy öğretmeni üzerinde yetkileri sınırlıdır. Tonguç, köye eğitimi sokarken ustalıkla bürokrasinin etkinliği kırıyor. Bu, yeni bir eğitim örgütüdür.

Yeni eğitim örgütünün üzerinde Yüksek Köy Enstitüsü ve Yüksek Köy Enstitüsü Yönetim Kurulu vardır. En tepede de İlköğretim genel MüdürlüğüYüksek Köy Enstitüsü 1942’de Köy enstitülerine öğretmen ve ilköğretime denetmen yetiştirmek amacıyla açılmıştı. Yüksek Köy Enstitüsü Yönetim Kurulu ise 1946’da çalışmaya başladığı için verimli çalışma olanağı bulamadan yeni gelen yöneticiler tarafından kısa süre içinde varlığına son verildi.

Enstitü müdürleri kendilerine verilen şifre ile doğrudan İlköğretim Genel müdür ile yazışabiliyorlardı.

Kurumlar işleyişlerini bağımsız sürdürüyorlardı.

Köy Öğretmeninin Görevleri

4274 Sayılı Teşkilat Yasası’nın “İzahname”sinde köy eğitim ve öğretmenin görevleri şöyle açıklanmış: “ Bu görev ve yetkiler okul ve kurslarla ilgili olarak ikiye bölünmektedir. Bunları anlayabilmek için önce köy okulunun yalnız derslik değil, aynı zamanda köyde geçerli bir sanatın yapılacağı bir işlik ve tarla, sebze bahçesi, fidanlık, bölgesine göre hayvancılık, arıcılık, balıkçılık çalışmalarının yapıldığı bir ekonomik ve teknik merkez olduğunu hatırlamalıyız. İşte böyle bir kuruluşu işletecek olan köy öğretmeni, okul ve kurslarla ilgili işler bakımından öğrencilerin öğrenim ve eğitim çalışmalarıyla birlikte bütün bu ekonomik çabaları yürütmek, ‘ köy okulu işliğini köylülere de yararlı olabilecek şekilde’ çalıştırmak, öğrencilerin sağlığı ile ilgilenmek, bulunduğu teftiş bölgesindeki diğer köylerin okul yapımı, fidanlık vb. gibi işlerine yardım etmekle görevlidir. Köy halkını yetiştirmekle ilgili olarak da görevleri şunlardır: Kültür yönünden halkı yetiştirmek, ‘köyün ekonomik hayatını geliştirmek için köylülere örnek olacak işler’ yapmak, ‘ üretimin artırılması ve ürünlerin kıymetlendirilmesi, köy iş hayatının canlandırılmasıyla ilgili tedbirlerin alınmasında köylülere gereken yardımlarda bulunmak, Pazar, sergi, panayır...gibi ekonomik hayatın gelişmesiyle ilgili kuruluşlarla halkı ve öğrenciyi ilgilendirmek....ormanların yararlarını ve korunmalarını anlatmak’ ‘ köy halkının saadet ve felaketiyle ilgili bütün işlerde elden gelen her türlü yardımı yapmak, gerekli koruyucu önlemleri almak ve bu gibi hallerde hükümet teşkilatını ilgilendiren işleri zamanında yazı ile ilgililere bildirmek veya gidip haber vermek....her türlü kooperatifleri kurma ve işletme gibi hususlarda köylülerle işbirliği yapmak.’ v.b....”

“...Köy eğitim ve öğretmenleri ekonomik bakımdan tutunmak için ne yapmak gerekiyorsa onu yapacaklar ve çiftçilik işletmelerini kuracaklardır. Ürünü değerlendirme imkanlarını araştırarak bulacaklardır....Demircilik, dülgerlik, inşaatçılık, arabacılık gibi el sanatlarının yapılacağı işliklerde ziraat aletlerinin onarılması, köy okulu ve köy evi ile ilgili eşyanın yapılması esas tutulacaktır....Zamanla bu işliklerin en az on kişiyi çalıştıracak düzende cihazlandırılmasına çalışılacaktır... Köy okulu işliğinin sahibi, görev başında bulunduğu sürece öğretmen ve eğitmendir.....Okul öğrencisinin eğitim ve eğitiminde bu öğrenciyi köylünün işlediği ve geçim aracı yaptığı toprak işleri ve diğer köy ihtiyaçları ile yoğurmayı birinci planda tutmalıdırlar...Köy kültürüne uygun düşecek sosyal eğitim ve öğretim önlemleri, ekonomik önlemleri getirici, hazırlayıcı mahiyette olacaktır. Köyde uygulanan eğitim ve öğretim her öğrenciyi, köyün sosyal işlerinde genel menfaat için ferden çalışmaya ve komşularla işbirliği yapmaya içten istekli hale getirecektir. (...) 40 bin köyün içi dışı değişecek, yeniden kurulacaktır. İş büyüktür ve tek tek kalırsak cürmümüz buna yetmez....Öğrencilere harcadığımız emeği ana ve babalara da cömertçe harcamamız gerekir. Öğrencinin ruhuna ektiğimiz tohumları ana ve babaların idrak ve zihniyetlerinde de tutturduğumuz takdirde köyün kurtuluşu ümitleri gerçekleşecek ve bu çalışmalardan canlı hareketli köy doğacaktır.”

“ Köy enstitülerinde bilgi araçtır (vasıta)...basit bilgi, köy enstitülerini ve köy okullarını saran iş hürriyetine asla denk düşmeyecektir.” (Köy okulları, izahnamesi 1943, s. 111) (Aktaran: Niyazi Altunya, Köy Enst. Sistemine Toplu Bakış, s. 36)

Enstitülerden mezun olan öğrenciler hantal işleyen bürokrasi ile takışmaya başlamıştı. Sabahleyin görevine 15 dakika geç gelen valiye, köyün genç öğretmeni, ‘ Görevinize geç geldiniz, Vali Bey, öğrenciler beni bekliyor’ diyebiliyordu. Bugün git, yarın gel diyen kaymakama, ‘ Kaymakam Bey, 6 saatlik yoldan

geliyorum, beni dinlemek zorundasınız' diye kafa tutuyordu. Hantal bürokrasi enstitü mezunu öğretmenlerden çok şikayetçiydi. Genç öğretmenler atandıkları köylerde kendi başlarına birtakım işler yapıyorlardı. Bu durum kurulu düzeni sarsıyordu.

1946 yılına geldiğimizde sandık demokrasisine geçme kararı alındı. İktidardaki partinin okumuş, üniversite bitirmiş milletvekilleri ve yöneticileri de enstitülerden şikayetçi idiler. Milli Eğitim Bakanlığının bürokratları enstitülerin 'ıslah' edilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Gazi Eğitim Enstitüsü'nün ünlü Eğitimbilim uzmanları enstitülerde uygulanan eğitimi eğitbilime uygun bulmuyorlardı. Ülkemizdeki kimi adı solcuya çıkmış yazar- çizer takımı da başka gerekçelerle enstitülere karşıydı. Onlara göre böyle okul da eğitim de olmazdı. Toprak ağaları zaten karşıydı. Sonraki yıllarda enstitülerin kapatılması sorumluluğu tümüyle toprak ağalarının üzerine yıkıldı da diğerleri bu ayıptan kurtuldu.

1947'de önce Yüksek Köy Enstitüsü'nü kapattılar. 1943 Programı değiştirildi. Yedi enstitüde açılan Sağlık Kolları Hasanoğlu'da toplandı. Bu kurumlarda ilk kez yatılı karma eğitim yapılıyordu. Bu uygulamaya son verdiler. Kız öğrenciler Beşikdüzü ve Kızılçullu'da toplandı. Enstitülerin köydeki öğretmenle bağı koparıldı. 1947'den önce atanan öğretmenlere verilen hayvanlar geri alındı. Öğretmenin ekip biçtiği bağ bahçe öğretmenden alındı. Daha önce öğretmen köyde muhtarla eşit yetkiliyken, bu yetkisi kaldırıldı. Öğretmen köyde yalnız, kimsesiz, dayanaksız bırakıldı. Öğretmene sen dersini anlat, köyün işine karışma dediler. Okul yapmak, yol yapmak, kooperatif kurmak, köye elektrik getirmek, köylüye modern tarımı ve hayvancılığı öğretmek, okulun işliğinde köylünün sabanını, pulluğunu, arabasını onarmak senin işin değil dediler.

1946'dan sonra Eğitim Kursları ile Bölge Okulları da kapatıldı.

1947 Programı ile enstitülerin özgünlüğü sona erdi. Artık karatahta, tebeşir öğretmeni yetiştirilecekti.

1953'te de ilköğretmen okullarının programı ile enstitülerin programı birleştirildi. 1954'te de Köy Enstitüsü tabelası indirildi.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Cengiz Öksüz

Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği İstanbul Şubesi Başkanı